

О. Ю. Моїсеєнко (Старобільськ)

УДК 821.111'27(6-11)

ВЗАЄМОДІЯ МОВ ТА КУЛЬТУР У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність розгляду питання взаємодії мов та культур у контексті глобалізації зумовлена тим фактом, що глобалізацію вважають ключовим феноменом сучасного світу. Спостерігаємо зростання мереж взаємопов'язаності та взаємозалежності всіх складників життєдіяльності людства в планетарному масштабі. Процес взаємодії мов та культур є динамічним, особливо в умовах глобалізації. Інтеграційні процеси впливають не лише на мовну ситуацію в масштабі всієї планети й на кожен мову зокрема, а й на лінгвістику, у якій спостерігаємо ознаки становлення методології, зорієнтованої на комплексне вивчення англійської мови як глобального феномену, на осмислення багатоаспектної взаємодії мови та культури в контексті світових глобалізаційних процесів.

Мета статті – розгляд на матеріалі східноафриканського варіанта англійської мови лінгвістичних проявів культурної гібридизації, яка є основним трендом культурної глобалізації та передбачає діалектичну взаємодію між глобальною та локальними культурами, де обидві сторони зазнають змін унаслідок контактування.

Ставлення до глобалізації не є однозначним, про що свідчать дослідження концепту *ГЛОБАЛІЗАЦІЯ/GLOBALIZATION* у різних регіонах світу. О. Чередниченко зазначає, що довкола нового терміна-поняття одразу сформувалося концептуальне поле, наявність якого в українській, як і в інших європейських мовах, засвідчує низка логічно підпорядкованих термінів-понять: глобалізм – антиглобалізм, глобаліст – антиглобаліст, глобальний виклик, глобальна проблема, глобальна/світова криза, глобальна/світова катастрофа, глобальний клімат, глобальне потепління, глобальна перспектива, глобальна стратегія, глобальне суспільство – світова спільнота, глобальна/світова мова та ін. [Чередниченко 2007: 15]. Водночас концепт ГЛОБАЛІЗАЦІЯ досі залишається контраверсійним, він не знайшов вичерпного визначення. Про- і антиглобалісти захищають антагоністичні погляди [Herrera-Soler 2006].

Глобалізація впливає на економічні, культурні та політичні аспекти життя майже кожної людини світу. Г. Гідденс зауважує, що хоча кожен може визначати глобалізацію по-своєму, поєднуючи різні визначення, незаперечним є той факт, що ми живемо в єдиному світі [Giddens 2002]. Дослідники вивчали неекспертне сприйняття глобалізації. Вони попросили студентів університетів Великої Британії, Сполучених Штатів Америки та Нової Зеландії написати ключові слова асоціацій, які викликає слово *глобалізація*. У значній кількості коментарів студентів різних країн важливе місце посідала культура [Garrett 2006]. К. Крамш

відзначає, що до глобалізації культура означала національну культуру, те, що різні народи мали спільного, проте сьогодні світ став „поєднанням різниць” [Kramersch 2002].

Культурна антропологія розглядає культуру як продукт спільної життєдіяльності людей, систему спільних способів їхнього колективного існування, упорядкованих норм і правил задоволення групових та індивідуальних потреб тощо. Культурна картина світу є сукупністю раціональних знань та уявлень про цінності, норми, побут і звичаї, менталітет власної культури й культур інших народів. Ці знання та уявлення надають культурі кожного народу самотності, завдяки чому стає важливим відрізнити одну культуру від іншої [Грушевицька 2003: 21 – 22].

Сучасна теорія культури намагається відповідати на виклики глобалізації. Серед основних проблем сучасності – питання про співвідношення загальнолюдського та національного в культурі. До глобальної культури, крім усіх видів масифікованої медіа-продукції, яку виробляють медіа-імперії, додають світове поширення стандартизованої їжі, одягу, музики, англосаксонського бізнесового стилю [Зернецька 2005].

До культурної глобалізації існує різне ставлення. Так, наприклад, зазначають, що однією з можливих інтерпретацій глобалізації та її ефекту є форма домінування, яку забезпечує певна форма імперіалізму, проте це новий тип імперіалізму, для якого вже більше не характерні тільки військові досягнення або державна політична влада. Агентами глобалізації є не лише армії та національні уряди, але й мультинаціональні компанії, транскультурні й розважальні організації, глобальні медійні корпорації та міжнародні політичні еліти [Phillipson 2008].

Значним внеском у розуміння процесів глобалізації та взаємодії культур стала книга Я. Пітерзе „Globalization and Culture: Global Mélange”, нове видання якої з’явилося в 2009 році. Я. Пітерзе відзначає, що в культурних студіях увага зосереджена на глобальних комунікаціях і загальносвітовій культурній стандартизації, що знайшло вираження в термінах *кокаколонізація* та *макдональдизація*, а також на постколоніальній культурі. Я. Пітерзе розглядає три можливі реакції на культурну глобалізацію: 1) культури, що домінують, покривають світ як *an oil slick*, знищуючи все, що трапляється на шляху (тези про *McDonaldization* є прикладом такого погляду на глобалізацію); 2) під загрозою культурні сутності стають більш жорстокими й незмінними, можуть викликати етнічні, релігійні, расові та національні насилля (теорія зіткнення цивілізацій слугує прикладом такого погляду на глобалізацію); 3) це креолізація та гібридність, створення комплексних нових синтезів, які є результатом *fuzziness* та *indeterminancy of cultures*. Я. Пітерзе використовує термін гібридність як герменевтичний (*hermeneutical*) інструмент для інтерпретації культурних вимірів [Pieterse

2009]. Дослідник пояснює свою теорію так: „Серед усіх інтерпретацій глобалізації найпоширеніша та, що світ стає більш уніформованим і стандартизованим через технологічну, комерційну та культурну синхронізацію, яка виходить із Заходу, і що глобалізація тісно дотична до модерності. Ці погляди взаємопов'язані, хоча б у тому, що вони обидва – варіації на спільну тему глобалізації як вестернізації. Перший із них критичний за своїм задумом, тоді як другий – неоднозначний. Мої аргументи полемізують з обома цими інтерпретаціями як занадто вузькими оцінками глобалізації, а натомість підказують, що глобалізацію слід розглядати як процес гібридизації, який дає початок глобальній мішаниці” [Пітерзе 2008: 70]. Зворотнім боком культурної гібридності є транскультурне зближення. Гібридизація наголошує на змішанні культур, а не на їхній окремішності. Культурні форми називають гібридними / синкретичними / змішаними / креолізованими через те, що елементи цієї суміші походять з різних культурних контекстів [Пітерзе 2008: 95 – 97].

Теорія гібридизації знаходить підтвердження в працях інших дослідників. Н. Канкліні та М. Країді у своїх працях зазначають, що гібридизація передбачає діалектичну взаємодію між глобальними та локальними культурами впродовж часу (шляхом міграції, політичного завоювання, туризму та нових комунікаційних технологій), де обидві сторони зазнають змін унаслідок контактування [Kraidy 2005; Canclini 1995].

Я. Серваес стверджує, що різноманітність існує не тільки між культурами, але й усередині них. Усі культури є плюралістичними, креольними, гібридними та мультикультурними всередині. Більше не розглядають такі поняття, як автентичні, чисті, традиційні та ізольовані культури [Servaes 2009].

Багато сучасних науковців доходять висновку, що всесвітній обіг образів, ідеологій і культурних стилів, забезпечуваний індустрією масових комунікацій та існуванням багатонаціональної культури, насправді живить творчість, зменшує однорідність і посилює культурне різноманіття [Лалл 2002; Shinhee 2004]. Дж. Лалл стверджує, що глобалізація зовсім не означає, що планету охопить якесь всесвітнє надсуспільство, яке володіє новітніми технологіями й винищить усі місцеві суспільні системи й культури. Мови є яскравими зразками лінгвістичної гібридності та культурних запозичень [Лалл 2002: 203].

На цікаві приклади культурних гібридів натрапляємо в Східній Африці, особливо в індустрії розваг. Поєднання в урбаністичній музиці Кенії афро-американських та африканських традицій – локалізованого кенійського хіп-хопу (*localized Kenyan Hip Hop*), місцевої музично-танцювальної традиції *Muḡithi* та місцевого поетичного традиційного жанру *Gĩcandĩ* – є прикладом культурної суміші. Таке злиття митці використовують для створення соціально-культурних дискурсів [Githiora 2008].

Приклади злиття різних культур – численні й різноманітні. Музична група, наприклад, складається з музикантів з Танзанії, Сенегалу, Швеції та Данії, які виконують пісні мовою кісуахілі: *The group comprised musicians from Tanzania, Senegal, Sweden and Belgium. ... at Dhow Countries Music Academy (DCMA) in Zanzibar, the group members struggled in search of the right tunes that suited the Kiswahili song they had been given. „It was a moving experience”, says Souson Cissoko, from Sweden „Our duty was to interpret some Kiswahili songs and to put in our own ideas”. The result was that different cultural components were blended into the Kiswahili song and thus creating a soothing harmony* (The Citizen 24.02.2011).

Процес гібридизації є складним, з багатьма викликами місцевим культурам [див., наприклад, Ntarangwi 2009]. Численні приклади злиття культурних традицій різних регіонів світу засвідчує кухня, наприклад, у книзі рецептів східноафриканської кухні поряд з назвами традиційних африканських страв *chapati, roasted or fried plantains, samusas* зазначено, що африканці люблять також перекусити з донат (*doughnut*):

Cooking the East African Way.

East Africans usually eat only two meals per day, one around lunchtime and the other in the evening. But they snack all day long. A snack might be a piece of chapati, roasted or fried plantains, or samusas. In the cities, these and other snack foods are sold on the street. It is unusual to eat something sweet for a snack, except perhaps for a piece of fruit or a doughnut (Cooking The East African Way).

Етимологічний словник англійської мови вказує на американське походження назви *doughnut*: *1809, Amer.Eng., from dough+nut. First recorded by Washington Irving, who described them as „balls of sweetened dough, fried in hog’s fat, and called doughnuts, or olykoeks”. Meaning „a driving in tight circles” is U.S. slang, 1981.*

Водночас донат (*doughnut*) уже міцно ввійшов у традиції харчування східноафриканців і сприймається місцевою традицією. Поширення завдяки глобалізації нових традицій харчування, зокрема *the fast food phenomenon*, змінює патерни життя та впливає на ментальність, наприклад, у Танзанії сьогодні популярні *chincu (chips)*: *The invasion of chips and chicken is part of the fast food phenomenon, internationally due to changing life styles and globalisation. It has been influenced partly by the get rich quickly mentality of capitalism and also by the disappearance of the housewife or „woman at home” culture* (The Citizen 13.01.2011).

Разом з тим процеси глобалізації – це не тільки вплив зі Сполучених Штатів Америки. Сучасна реальність пропонує нову конфігурацію „глобальної культурної глобалізації” внаслідок появи на карті світу інших, дрібніших спеціалізованих, регіональних тощо центрів. Зараз до таких спеціалізованих центрів відносять США (у галузі науки, новітніх технологій і масової культури), Францію (у сфері моди

й кухні) та Японію (у сфері корпоративної культури) [Катасонова 2008: 68 – 69].

Види бойових мистецтв – це ще одна галузь, де спостерігаємо суміш впливу різноманітних культур. Діти всього світу можуть навчатися не тільки традиційних японських мистецтв, зокрема карате, дзюдо, айкідо, але й корейських традиційних мистецтв. Наприклад, серед дітей Східної Африки популярний один із видів бойових мистецтв – таеквон-до. Діти вивчають не тільки певний вид бойових мистецтв, а й певний спосіб світобачення: *Taekwondo, a Korean martial art combines several elements, among them self-defence, sport and exercise. It pursues more than just fighting skills; some refer to taekwondo as a way of life* (Standard 01.10.2011).

Певний спосіб світобачення – *way of life* – несе в собі індійська практика йоги, яка є популярною в усьому світі, зокрема й у Східній Африці: *Yoga means the union of the body, mind and spirit. It is a way of life in which awareness and consciousness must be cultivated systematically, mainly dealing with physical, emotional and mental health* (New Vision 14.02.2010).

Важливим у розумінні процесів гібридизації стає поняття локалізації. Дослідники бачать у сучасних світових культурних потоках певну дихотомію глобалізації і локалізації. Глокалізація – органічне поєднання процесів глобалізації та локалізації. На практиці це означає поєднання процесів модернізації локальних культур з досягненнями глобальної мультикультурної цивілізації, яке відбувається внаслідок гібридизації, тобто конструктивного співробітництва та взаємозбагачення культур культурних регіонів. У межах цього підходу утвердилися поняття „глоболокалізм”, або „глокалізм” [Катасонова 2008: 70 – 71].

На цікаві приклади локалізації натрапляємо в Східній Африці. Локалізація не тільки породжує суміш інгредієнтів різних кухонь світу, але й спричиняє появу в англійській мові нових запозичень, які співфункціонують у словосполученнях з лексичними одиницями англійської мови, наприклад, у місті *Dar es Salaam* (Танзанія) дуже популярними є *chips vumbi*. Лексична одиниця *chips* у британському варіанті англійської мови має значення – „(British) a long rectangular piece of deep-fried potato” та в американському „(North American) a potato crisp”. Лексема *vumbi* запозичена з мови кісуахілі й означає „dust”, проте це не означає, що чіпси в пилюці, їх просто виробляють на вулиці й продають з різними доповненнями, як, наприклад *chips mayai*. Слід відзначити, що *chips vumbi* з’явилися зовсім нещодавно, саме тому їх розглядають як відповідь на ресторани швидкої їжі в інших країнах, *Dar es Salaam’s answer to fast food restaurants in other countries*:

That was when I was introduced by my colleagues to chips vumbi – which literally translates to dusty chips. And no, they are not dusty! They

derive their name from the fact that they are made outdoors and served in black paper bags.

Chips vumbi is Dar es Salaam's answer to fast food restaurants in other countries ... During the day, they are rows of unassuming hardware/clothes/furniture shops but at night these are transformed into chips spots where you can get chips (of course) with various accompaniments. From deep fried chicken, to mishkaki (meat on skewers), to the ubiquitous chips mayai (The Citizen 28.11.2010).

Словосполучення *chips mayai* означає суміш чіпсів та яєць, лексична одиниця *mayai* була запозичена з мови кісуахілі й позначає яйце. *Chips mayai* визначається як *Tanzania second staple food (staple – a food that is needed and used all the time)*:

In a sunny afternoon in Dar es Salaam, Victor Daudi orders a coke and plate of „chips mayai” giving instructions that the food should be partially fried for it to be more nutritious...Before Victor left the chips shed, another man came along and orders the same food. „Tanzania second staple food” with the same directions ... (The Citizen 21.08.2010).

Отже, основний тренд культурної глобалізації – це гібридизація, яка передбачає діалектичну взаємодію між глобальною та локальними культурами, де обидві сторони зазнають змін унаслідок контактування. Лінгвістичними наслідками культурної гібридизації є взаємопроникнення лексичних одиниць з різних мов, які позначають певні культурні традиції, мають певне світоглядне значення та здатні змінювати патерни життя та впливати на ментальність. Важливим у розумінні процесів гібридизації стає поняття локалізації, поєднання процесів модернізації локальних культур з досягненнями глобальної мультикультурної цивілізації. Лінгвістичним проявом локалізації є співфункціонування запозичених лексичних одиниць з лексичними одиницями мови, що запозичує, для позначення реалій, які виникають у процесі локалізації.

Перспективи досліджень полягають у тому, що запропонована інтегрована методологія до вивчення певного варіанта мови з урахуванням етнолінгвокультурних чинників певної лінгвокультури та впливу глобальної лінгвокультури може бути застосована до дослідження варіантів не лише англійської мови в різних регіонах світу, а й інших мов, оскільки дозволяє простежити багатоаспектні концептуальні взаємовідносини мов і культур у контексті глобалізації світових процесів.

Література

Грушевицкая 2003 – Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации : учеб. для студентов вузов, обучающихся по спец. „Межкультурная коммуникация” / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин ; под ред. А. П. Садохина. – М. : ЮНИТИ, 2003. – 352 с. ;
Зернецька 2005 – Зернецька О. В. Феномен глобальної культури //

О. В. Зернецька // Сучасна цивілізація : гуманітарний аспект. – К., 2005. – С. 108 – 111; **Катасонова 2008** – Катасонова Е. Японія „культурна глобалізація” или „глокалізація”? / Е. Катасонова // Азия и Африка сегодня / глав. ред. А. М. Васильев. – М. : Наука, 2008. – № 9. – С. 67 – 77; **Лалл 2002** – Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід / Дж. Лалл / за ред. О. Гриценка, Н. Гончаренко ; пер. з англ. О. Гриценка та ін. – К. : К.І.С., 2002. – 264 с.; **Пітерзе 2008** – Пітерзе Я. Н. Глобалізація як гібридизація / Я. Н. Пітерзе // Глобальні модерності: збірка наративів / пер. з англ. Т. Цимбала ; за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та Р. Робертсона. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 73 – 105; **Чередниченко 2007** – Чередниченко О. І. Про мову і переклад : монографія / О.І. Чередниченко ; голов. ред. С. Головка. – К. : Либідь, 2007. – 246 с.; **Canclini 1995** – Canclini N. G. Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity. Minneapolis / N. G. Canclini. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1995. – 293 p.; **Herrera-Soler 2006** – Herrera-Soler H. Conceptual Metaphors in Press Headlines on Globalization / H. Herrera-Soler // Annual Review of Cognitive Linguistics / Editor F. J. Ruiz de Mendoza Ibáñez. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2006. – Vol. 4. – P. 1 – 20; **Garrett 2006** – Garrett P. What does the Word „Globalization” Mean to You? Comparative Perceptions and Evaluations in Australia, New Zealand, the USA and the UK / P. Garrett, B. Evans, A. Williams // Journal of Multilingual and Multicultural Development / Editor J. Edwards. – New York : Routledge, 2006. – Vol. 27. – P. 392 – 412; **Giddens 2002** – Giddens A. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives / A. Giddens. – Abingdon : Routledge, 2002. – 124 p.; **Githiora 2008** – Githiora Ch. K. Recreating Discourse and Performance in Kenyan Urban Space through Muĩ githi, Hip Hop and Gĩcandĩ / Ch. K. Githiora // Journal of African Cultural Studies / Ed. C. Coetzee. – Abingdon : Routledge, 2008. – Vol. 20, No. 1. – P. 85 – 93; **Kraid 2005** – Kraidy M. M. Hybridity or the Cultural Logic of Globalization / M. M. Kraidy. – Philadelphia : Temple University Press, 2005. – 232 p.; **Kramsch 2002** – Kramsch C. In Search of the Intercultural / C. Kramsch // Journal of Sociolinguistics / Editor A. Bell. – Hoboken : Wiley, 2002. – Vol. 6. – P. 275 – 285; **Ntarangwi 2009** – Ntarangwi M. East African Hip Hop: Youth Culture and Globalization (Interp Culture New Millennium) / M. Ntarangwi. – Champaign : University of Illinois Press, 2009. – 176 p.; **Phillipson 2008** – Phillipson R. The Linguistic Imperialism of Neoliberal Empire1 / R. Phillipson // Critical Inquiry in Language Studies / Editor M. Mantero. – Abingdon : Routledge, 2008. – Vol. 5, No. 1. – P. 1 – 43; **Pieterse 2009** – Pieterse J. N. Globalization and Culture: Global Mėlange / J. N. Pieterse. – 2 edition. – Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009. – 196 p.; **Shinhee 2004** – Shinhee J. Linguistic Hybridization in K-Pop : Discourse of Self-Assertion and Resistance / J. Shinhee // World Englishes / Editors K. Bolton, D. Davis. – Hoboken : Wiley-Blackwell, 2004. – Vol. 23, No. 3. – P. 429 – 450; **Servaes 2009** – Servaes J. Communication Policies,

Good Governance and Development Journalism / J. Servaes // Communicatio: South African Journal for Communication Theory and Research / Editor P. J. Fourie. – Johannesburg : Co-published by UNISA Press and Taylor & Francis, 2009. – Vol. 35, No. 1. – P. 50 – 80.

Моїсеєнко О. Ю. Взаємодія мов та культур у контексті глобалізації

Метою статті є розгляд на матеріалі східноафриканського варіанта англійської мови лінгвістичних проявів культурної гібридизації, яка є основним трендом культурної глобалізації та передбачає діалектичну взаємодію між глобальною та локальними культурами, де обидві сторони зазнають змін унаслідок контактування.

Установлено, що лінгвістичними наслідками культурної гібридизації є взаємопроникнення лексичних одиниць з різних мов, які позначають певні культурні традиції, мають певне світоглядне значення та здатні змінювати патерни життя та впливати на ментальність. Важливим у розумінні процесів гібридизації стає поняття локалізації, поєднання процесів модернізації локальних культур з досягненнями глобальної мультикультурної цивілізації. Лінгвістичним проявом локалізації є співфункціонування запозичених лексичних одиниць з лексичними одиницями мови, що запозичує, для позначення реалій, які виникають у процесі локалізації. У статті запропоновано інтегровану методологію вивчення певного варіанта мови з урахуванням етнолінгвокультурних чинників певної лінгвокультури та впливу глобальної лінгвокультури.

Ключові слова: східноафриканський варіант англійської мови, культурна гібридизація, глобалізація, лінгвокультура, локалізація

Моїсеєнко Е. Ю. Взаимодействие языков и культур в контексте глобализации

Статья посвящена рассмотрению на материале восточноафриканского варианта английского языка лингвистических проявлений культурной гибридации, которая является основным трендом культурной глобализации и предполагает диалектическое взаимодействие между глобальной и локальными лингвокультурами, где обе стороны взаимодействия подвергаются изменениям.

Установлено, что лингвистическими последствиями культурной гибридации является взаимопроникновение лексических единиц с разных языков, которые обозначают определенные культурные традиции, имеют определенное мировоззренческое значение, способны изменять жизненные паттерны и влиять на ментальность. Важным в понимании процессов гибридации становится понятие *локализации*, которое обозначает объединение процессов модернизации локальных культур с достижениями глобальной мультикультурной цивилизации. Лингвистическим проявлением локализации является совместное

функционирование заимствованных лексических единиц с лексическими единицами языка, который заимствует, для обозначения реалий, которые возникают в процессе локализации. В статье предлагается интегрированная методология исследования определенного варианта языка с учетом этнолингвокультурных факторов определенной лингвокультуры и влияния на нее глобальной лингвокультуры.

Ключевые слова: восточноафриканский вариант английского языка, культурная гибридизация, глобализация, лингвокультура, локализация.

Moiseyenko E. Yu. Interaction of Languages and Cultures in the Context of Globalization

The paper focuses on consideration of the linguistic manifestations of cultural hybridization in East African English. The paper considers the theory developed by J. Pieterse who disputes the view that we are experiencing a „clash of civilizations” as well as the idea that globalization leads to cultural homogenization. Instead, J. Pieterse argues that we are witnessing the formation of a global *mélange* culture through processes of cultural hybridization, and offers a comprehensive treatment of hybridization arguments, and, in discussing globalization and culture, unbundles the meaning of culture. Cultural hybridization is considered the main trend of cultural globalization, and presupposes dialectic interaction of global and local linguacultures, where the both sides of interaction are exposed to changes.

It is determined that the linguistic manifestations of cultural hybridization presuppose interpenetration of lexical units from different languages, which denote certain cultural traditions, have worldview meaning, are capable to change life patterns, and influence mentality. The notion of localization, which means integration of the processes of modernization of local cultures with achievements of global multicultural civilization, becomes important in understanding of processes of hybridization. Conjoint functioning of borrowed lexical units with lexical units of language, which borrows, to denote phenomenon, which appears in the process of localization, is the linguistic manifestation of localization. The integrative methodology of research of a language variant which takes into account the ethnocultural factors of particular linguaculture and the influence of global linguaculture is suggested in paper. The suggested methodology can be used for research of not only variants of the English language but other languages as well since it allows tracing complex relationship of languages and cultures in the context of globalization of world processes.

Key words: East African English, cultural hybridization, globalization, linguaculture, localization.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2016 р.

Прийнято до друку 13.12.2016 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.